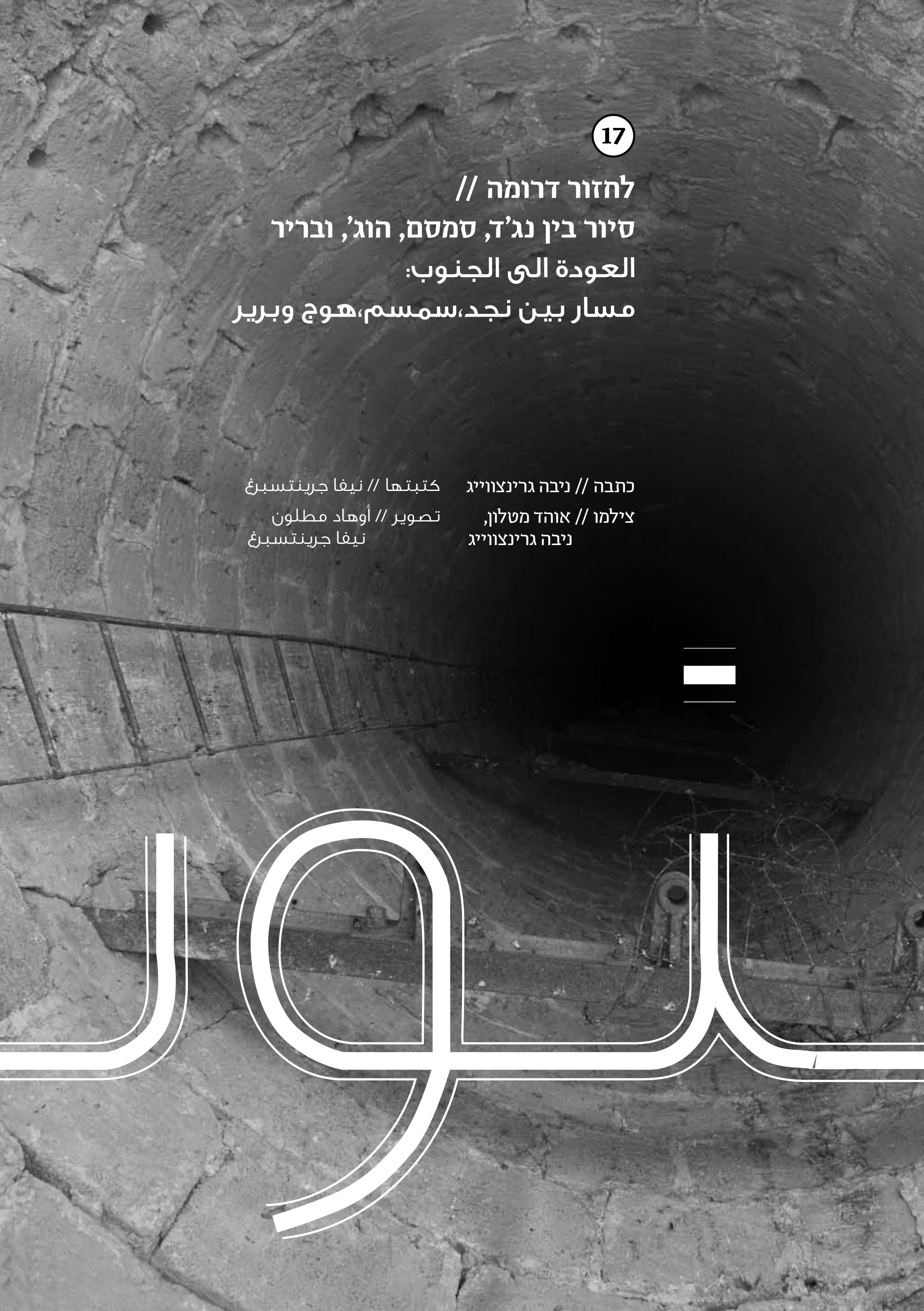

17

לחזור דרומה //
סיור בין נג'ד, סמסם, הוג', ובריר
العودة الى الجنوب:
مسار بين نجد،سمسم،هوج وبرير

כתבה // ניבה גרינצווייג
צילמו // אוהד מטלון,
ניבה גרינצווייג

كتبتها // نيفا جرينتسبرغ
تصوير // أوهاد مطلون
نيفا جرينتسبرغ

כמישהי שגדלה בדרום ולא גרה בו כבר שנים רבות, לחזור דרומה משמעו עבורי לחזור הביתה. גילוי מרחבים מוכרים ב"בית", שבעצם אינם מוכרים כלל, זו חוויה מכוננת, מרגשת ולא פשוטה כלל. ארבעת הכפרים שבסיור דומים זה לזה וגם שונים זה מזה, אך בכולם יש תחושה חזקה של נפקדות, אי נוכחות – ובמקביל, תחושה של נוכחות ושל קיום אמיתי. קשה שלא להתפעל ממיקומם של הכפרים, מהנוף הנשקף מהם, מתוואי השטח. קל ואפשרי לדמיין את החיים בהם ואת האנשים שגרו בהם, וגם את הגעגועים שלהם הביתה...

פרטי המסלול
تفاصيل المسار

סוג מסלול //

משולב – ברכב וברגל: בין הכפרים נוסעים ברכב, בתוך שטחי הכפרים הסיור אפשרי ברגל בלבד.

نوع المسار //

مدمج– سيرا على الأقدام وبالسيارة: بين القرى نسافر في السيارة، داخل القرى المسار ممكن فقط سيرا على الاقدام.

נקודת מוצא //

שרידי הכפר נג'ד, ליד קיבוץ אור הנר.

نقطة الانطلاق //

بقايا القرية نجد، بجانب الكيبوتس أور هنير.

נקודת סיום //

צומת חלץ (הכפר בריר)

نقطة النهاية //

مفترق حيلتس (قرية برير)

הגעה ברכב //

עולים על כביש מספר 34, המחבר בין צומת יד מרדכי לשדרות ונתיבות. מצפון ניתן להגיע לכביש דרך כביש מספר 4 (בצומת יד מרדכי), ומדרום דרך כביש מספר 25 (ליד נתיבות) או כביש מספר 232 (ליד שדרות). מכביש 34 פונים אל כביש הגישה לקיבוץ אור הנר. הפנייה היא לכביש ישן ולא ממסופר, צפונית לשדרות ודרומית לצומת יד מרדכי, והיא מסומנת בשלט שעליו כתוב "אור הנר, ברור חיל".

الوصول بالسيارة //

نسافر على شارع ٣٤، الموصل بين مفترق ياد مُردخاي وجادة نتيبوت. من الشمال بالإمكان الوصول إلى الشارع عن طريق شارع رقم ٤ (مفترق ياد مُردخاي)، ومن الجنوب عن طريق شارع ٢٥ (بجانب نتيبوت) أو شارع ٢٣٢ (بجانب سدروت). من شارع ٣٤ نتجه إلى الشارع المؤدّي إلى كيبوتس أور هنير. الشارع قديم وغير مرقم، شمالي سدروت وجنوبي مفترق ياد مردخاي، وهو يحمل اللافتة «أور هنير برور حايل».

كمن ولدتُ في الجنوب ولا تسكن هناك منذ سنوات كثيرة، العودة إلى الجنوب معناها العودة إلى البيت. اكتشاف مساحات معروفة في «البيت»، والتي في الحقيقة هي غير معروفة بالمرة، هي تجربة مصممة، مؤثرة وغير سهلة بالمرة. القرى الأربع في المسار تتشابه وتختلف فيما بينها، ولكن في جميعها هنالك شعور قوي بالغياب، عدم الحضور– وبالمقابل، شعور حضور ووجود حقيقي. من الصعب عدم الإعجاب بموقع القرى، بالمنظر المطلّ منها، من المدى المفتوح أمامها. من السهل والممكن تخيل الحياة التي كانت بها والسكان الذين عاشوا هنا، وحنينهم إلى بيوتهم، أيضا.

אחרי הפנייה נוסעים עם הכביש המפותל עד צומת T שבו פונים ימינה ונוסעים על דרך עפר, כשמשמאל גדר. ממשיכים לאורך הגדר כ-500 מטר, וחונים ליד שער הברזל.

بعد الالتفاف نسافر مع الطريق الملتوي حتى نصل إلى مفترق بشكل T نتوجه به إلى اليمين ونسافر على طريق ترابية، ومن على يسارنا جدار. نستمر على طول الجدار حوالي ٥٠٠م، ونوقف السيارة بجانب بوابة حديدية.

אורך המסלול //

כמה מאות מטרים בתוך שטחי הכפרים. 23 קילומטר סך הכול, כולל מרחק הנסיעה בין ארבעת הכפרים.

طول المسار //

بضع مئات الأمتار داخل القرى.
٢٣ كم، يشمل مسافة السفر بين الأربع.

משך המסלול //
3-4 שעות

مدة المسار //
٣–٤ ساعات.

דרגת קושי //
מסלול ברכב: קל

درجة الصعوبة //
المسار بالسيارة: سهل.

מקום למלא בו מים //

תחנת הדלק בצומת יד מרדכי, תחנת הדלק על כביש 232 בין ברור חיל לכוכב מיכאל, או תחנת דלק בעיר שדרות

مكان للتزود بالماء //

محطة الوقود في مفترق ياد مُردخاي، محطة الوقود على شارع ٢٣٢ بين برور حايل وكوخاب ميخائيل أو محطة الوقود في سدروت.

עונה מומלצת //

סתיו, חורף ואביב – אוקטובר עד אפריל

موسم مفضّل //

الخريف، الشتاء والربيع – تشرين أول حتى نيسان.

נג'ד نجد // סַמְסַם سمسم

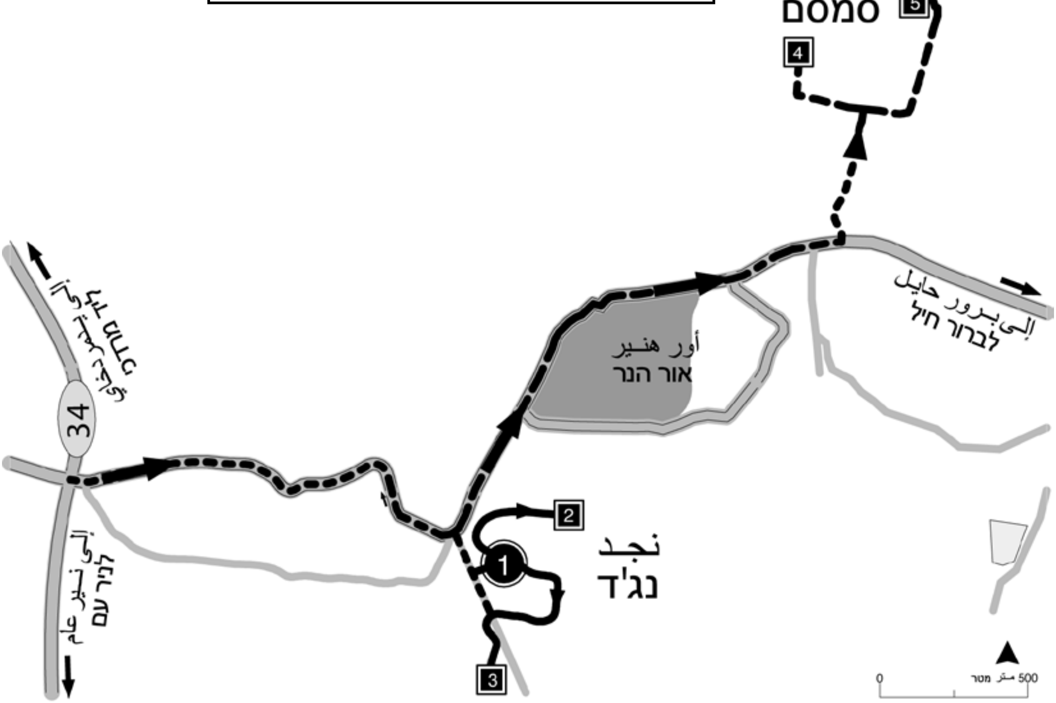

הוג' هوج

בריר برير

נג'ד نجد

מספר תושבים בשנת 1948 // 719	السكان في عام ١٩٤٨ // 719
מספר בתים בשנת 1931 // 139	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // 139
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 // חקלאות וגידול בעלי חיים	مصادر المعيشة الاساسية حتى ١٩٤٨ // الزراعة وتربية الحيوانات
בתי ספר // לא היה	مدارس في القرية // لم يكن
אתרי דת // (לא ידוע)	مواقع دينية // [غير معروف]

תאריך כיבוש // ה-13 במאי 1948	تاريخ احتلاله // ١٣ أيار ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים // בעיקר ברצועת עזה	أين يتواجد اللاجئون منها اليوم // في قطاع غزة بالأساس
יישובים יהודיים על אדמות הכפר // קיבוץ אור הנר ושדרות	مستوطنات يهودية على أراضي القرية // كيبوتس أور هنير وسدروت
יישובים פלסטיניים קרובים // עזה, הוג', סמסם, בריר	قرى فلسطينية قريبة // غزة، هوج، سمسم، برير

סִמְסִם سمسم

מספר תושבים בשנת 1948 // 1,496	السكان في عام ١٩٤٨ // 1,496
מספר בתים בשנת 1931 // 341	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // 341
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 // חקלאות	مصادر المعيشة الاساسية حتى ١٩٤٨ // الزراعة وتربية الحيوانات
בתי ספר // בית ספר יסודי (נהרס)	مدارس في القرية // مدرسة ابتدائية تم هدمها
אתרי דת // • מסגד, ובסמוך אליו קבר הנביא דניאל (אלנבי דאניאל) (נהרסו); • בבית הקברות קיים קבר מוגבה שמיוחס לאדם חשוב, אלשיח' עפרג'.	مواقع دينية // * مسجد وبجانبه قبر النبي دانيال (هُدما) * في المقبرة هنالك قبر مرتفع لرجل مهم يدعى الشيخ جعفر

תאריך כיבוש // ה-13 במאי 1948	تاريخ احتلاله // ١٣ أيار ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים // בעיקר ברצועת עזה, משפחות בודדות מתגוררות ברמלה ובטייבה.	أين يتواجد اللاجئون منها اليوم // في قطاع غزة بالأساس، عائلات قليلة تعيش في الطيبة ورملة
יישובים יהודיים על אדמות הכפר // קיבוץ אור הנר ושדרות	مستوطنات يهودية على أراضي القرية // كيبوتس أور هنير وسدروت
יישובים פלסטיניים קרובים // עזה, הוג', נג'ד, בריר.	قرى فلسطينية قريبة // غزة، هوج، نجد، برير

הוג' هوج

מספר תושבים בשנת 1948 // כ-940 (לפי הערכות)	السكان في عام ١٩٤٨ // حوالي ٩٤٠ (بحب التقديرات)
מספר בתים בשנת 1931 // מעל 120	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // أكثر من ١٢٠
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 // חקלאות	مصادر المعيشة الاساسية حتى ١٩٤٨ // الزراعة
בתי ספר // לא היה	مدارس في القرية // لم يكن
אתרי דת // (לא ידוע)	مواقع دينية // [غير معروف]
תאריך כיבוש // ה-13 במאי 1948	تاريخ احتلاله // ١٣ أيار ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים // בעיקר ברצועת עזה	أين يتواجد اللاجئون منها اليوم // في قطاع غزة بالأساس
יישובים יהודיים על אדמות הכפר // קיבוץ דורות, חוות השקמים וחווה פרטית לגידול כבשים	مستوطنات يهودية على أراضي القرية // كيبوتس دوروت، مزرعة هشكميم ومزرعة خاصة لتربية المواشي
יישובים פלסטיניים קרובים // עזה, בריר, סמסם, נג'ד, דימרה	قرى فلسطينية قريبة // غزة، برير،سمسم، نجد، ديمرا

בריר برير

מספר תושבים בשנת 1948 // 3,178	السكان في عام ١٩٤٨ // 3,178
מספר בתים בשנת 1931 // מעל 694	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // أكثر من ٦٩٤
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 // חקלאות, גידול בעלי חיים ומסחר עם כפרים באיזור	مصادر المعيشة الاساسية حتى ١٩٤٨ // الزراعة، تربية الحيوانات والتجارة مع القرى المجاورة
בתי ספר // שני בתי ספר יסודיים – אחד לבנים ואחד לבנות (נהרסו)	مدارس في القرية // مدرستان ابتدائيتان– واحدة للبنات وأخرى للبنين
אתרי דת // • קבר נבי בריר; תל ברור (מהתקופה הרומית-ביזנטית); • ברור חיל הקדומה (מסוף ימי בית שני)	مواقع دينية // * قبر النبي برير، تل برور (من الفترة الرومانية – البيزنطية) * برور حايل القديمة (من أيام الهيكل الثاني)
תאריך כיבוש // ה-13-12 במאי 1948	تاريخ احتلاله // ١٢–١٣ أيار ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים // בעיקר ברצועת עזה	أين يتواجد اللاجئون منها اليوم // في قطاع غزة بالأساس
יישובים יהודיים על אדמות הכפר // קיבוץ ברור חיל והמושבים תלמים, חלץ, שדה דוד וזוהר. אדמות הכפר משמשות כאדמות חקלאיות עבור יישובים אחרים בנגב הדרומי.	مستوطنات يهودية على أراضي القرية // كيبوتس برور حايل والمستوطنات تلاميم، حيليتس، سديه دافيد وزوهر. تستعمل أراضي القرية كأراض زراعية للمستوطنات الأخرى في النقب الجنوبي.
יישובים פלסטיניים קרובים // עזה, הוג', סמסם, נג'ד	قرى فلسطينية قريبة // غزة،هوج ،سمسم، نجد

بعد المطر الأول، المنظر الذي يطل علينا على طول الطريق لقرية نجد هو منظر مدهش لتلال ناعمة وخضراء، أشجار قليلة وأزهار كثيرة.

אחרי גשם ראשון, הנוף הנשקף כל הדרך עד לכפר נג'ד הוא נוף פסטורלי של גבעות רכות וירוקות, עצים בודדים ופרחים רבים.

נג'ד

אחרי גשם ראשון, הנוף הנשקף כל הדרך עד לכפר נג'ד הוא נוף פסטורלי של גבעות רכות וירוקות, עצים בודדים ופרחים רבים. משמעות המילה "נג'ד" בערבית היא קרקע מוגבהת, וכפי שניתן להבין משמו הכפר מתפרש על שטח מישורי וגבעות נמוכות. עד 1948 היה הכפר חלק מנפת עזה, והוא נמצא 14 קילומטרים מצפון־מזרח לעיר עזה, העיר הגדולה בנפה. בשנת 1596 גרו בכפר 215 תושבים, וב־1945 מספר התושבים הגיע לכ־620, כולם מוסלמים. אדמות הכפר, כ־13,576 דונם, הקיפו אותו ושימשו לגידול הדרים, בננות ודגנים, במקביל לגידול בעלי חיים שונים. כ־495 דונם מאדמות הכפר נמכרו ליהודים לפני שנת 1945. ח'רבת נג'ד שכנה מדרום לכפר, ונמצאו בה יסודות אבן של בניינים קדומים, קברים ובורות מים.

نجد

بعد المطر الأول، المنظر الذي يطل علينا على طول الطريق لقرية نجد هو منظر مدهش لتلال ناعمة وخضراء، أشجار قليلة وأزهار كثيرة. نجد تعني أرض عالية، وكما نفهم من معنى فان القرية تمتد على مساحة مستوية وتلال منخفضة. حتى ١٩٤٨ كانت القرية جزء من قضاء غزة، تقع على بُعد ١٤ كم شمالي – شرق مدينة غزة، أكبر مدينة في القضاء. في عام ١٥٩٦ كان عدد السكان ٢١٥، وفي ١٩٤٥ وصل عدد السكان إلى ٦٢٠ نسمة، جميعهم مسلمون. أراضي القرية، حوالي ١٣٥٧٦ دونما، أحاطت بالقرية واستعملت لزراعة الحمضيات، الموز والحبوب، بالإضافة إلى تربية الحيوانات المختلفة. حوالي ٤٩٥ دونما من أراضي القرية بيعت لليهود حتى عام ١٩٤٥. خربة نجد كانت جنوبي القرية، ووجد بها أساسات من حجر لأبنية قديمة وقبور وآبار ماء.

שרידי הכפר נג'ד נמצאים מעבר לשער הברזל שלידו נתחיל את הסיור, ושהכתובת "שטח פרטי" מתנוססת מעליו. ראשית נטפס מעל שער הברזל – ואנחנו בכפר. בשטח הכפר אין שרידים רבים, אך הוא מדהים ביופיו. הצברים, עצי השיזף, שיחי האספרגוס והנוף שנפרש מכל עבר, בעיקר כשהכול ירוק ומלא פרחים, מאפשרים לדמיין את האנשים שחיו שם לפני יותר משישים שנה. כיוון שאין הרבה שרידים בנויים, כדאי להסתובב בשטח ולגלות אותם. שני השרידים היחידים שנותרו כמעט בשלמותם הם בריכת מים הרוסה ומבנה שלידו עץ דקל בודד. הבריכה מעניינת כי כאשר מסתובבים סביבה ניתן לראות את עומקה ואת התעלה הצמודה אליה. ניתן לדמיין כיצד שאבו ממנה מים לשתייה או השקו בעלי חיים.

آثار قرية نجد موجودة في الجهة المقابلة لبوابة الحديد التي سيبدأ مسارنا منها، والتي علقت عليها اللافتة «أرض خاصة». في البداية نتسلق البوابة الحديدية – ونصل إلى القرية. لا توجد آثار كثيرة للقرية، ولكنها جميلة جدا. الصبر، أشجار الخوخ، شجيرات الهليون والمنظر الذي يطلّ علينا من كل صوب، بالأخص حين يكون كل شيء أخضر ومليء بالأزهار، يمكننا تخيل الناس التي عاشت هنا منذ أكثر من ستين عاما. لأنه لا توجد الكثير من الآثار المبنية، محبذ التجول في المكان واكتشافها. الآثار الوحيدة المتبقية بأكملها هي بركة الماء المهدمة ومبنى تقف إلى جانبه شجرة نخيل وحيدة. البركة مثيرة للاهتمام لأنه حين نقوم بالالتفاف حولها من الممكن رؤية عمقها والقناة الملاصقة لها.

البركة مثيرة للاهتمام لأنه حين نقوم بالالتفاف حولها من الممكن رؤية عمقها والقناة الملاصقة لها.

ניתן לדמיין כיצד שאבו מהבריכה מים לשתייה או השקו בעלי חיים.

המבנה ליד עץ הדקל הבודד, הממוקם קרוב לגדר המקיפה את קיבוץ אור הנר, הרוס בחלקו ולא ברור למה שימש. אולי היתה זו טחנת הקמח של הכפר, שבה נהגו להשתמש גם תושבי הכפר סמסם, אולי המסגד של הכפר, או אולי בית גדול. לא הצלחתי למצוא מידע על המבנה באמצעים שעמדו לרשותי. חוץ משני שרידים אלה אפשר למצוא שרידים נוספים לא מעטים של מבנים בכפר, אולם מדובר רק ביסודות, ולא בבתים שלמים.

בנג'ד, בדומה לשאר הכפרים שנראה בסיור, לא היה חשמל. לתאורה השתמשו תושבי הכפר במנורות שמן או נפט קטנות, ובשנים האחרונות לקיום הכפר היו גם כמה מנורות לוקס, מנורות נפט גדולות ומשוכללות יותר. לחימום השתמשו התושבים בעצים. בכל בית היה טאבון לאפיית לחם ותבשילים.

من الممكن تخيل كيف سحبوا منها الماء للشرب أو لتقديم الماء للحيوانات. المبنى بجانب شجرة النخيل الوحيدة، الموجود على مقربة من الجدار المحيط بكيبوتس أور هنير، مهدّم وغير معروف استخدامه. لربما كان طاحونة قمح القرية، التي استعملها سكان قرية سمسم، أيضا، أو ربما مسجد القرية، أو بيت كبير. لم أتمكن من إيجاد معلومات عن المبنى بواسطة الوسائل التي كانت بحوزتي. بالإضافة إلى هذين المعلمين المتبقيين، بالإمكان إيجاد آثار ليست بقليلة لبنايات في القرية، ولكن الحديث هنا عن أساسات فقط، وليس عن بيوت كاملة.

في نجد، كما في القرى الأخرى التي سنراها في المسار، لم تكن هنالك كهرباء. استعمل سكان القرى قناديل الزيت أو النفط الصغيرة للإضاءة، وفي السنوات الأخيرة لوجود القرية كانت هنالك قناديل لوكس، أيضا، قناديل نفطية كبيرة وأكثر تطورا. للتدفئة استعمل السكان الحطب. في كل بيت كان هنالك طابون للطبخ والخبز.

לדברי ההיסטוריון הישראלי בני מוריס, גורשו תושבי הכפר ב–13 במאי 1948 בידי חטיבת הנגב של הפלמ"ח, שפעלה בתיאום עם חטיבת גבעתי. פעולות אלה נערכו במסגרת המבצע הצבאי שכונה "מבצע ברק", אשר במהלכו הותקפו הכפרים שמדרום וממערב לרמלה בידי שתי החטיבות. על אדמות הכפר הוקמה בשנת 1951 שדרות, ובקרבת מרכז הכפר הוקם ב–1957 קיבוץ אור–הנר. האדמות מסביב מעובדות בידי חקלאים ישראלים.

بحسب أقوال المؤرخ الإسرائيلي، بيني موريس، طردت وحدة «البلماح» في النقب سكان القرية في ١٣ أيار ١٩٤٨ بالتنسيق مع وحدة «جفعاتي». هذه العمليات كانت ضمن الحملة العسكرية التي عرفت «بحملة براك»، والتي قامت هاتان الوحدتان خلالها بمهاجمة القرى المتواجدة جنوبي غربي الرملة. أقيمت على أراضي القرية في عام ١٩٥١ سديروت، وعلى مقربة من مركز القرية أقيم كيبوتس أور هنير عام ١٩٥٧. يقوم مزارعون إسرائيليون بفلاحة الأراضي المحيطة.

סְמְסֹם

נחזור אל הרכב שהשארנו מעבר לשער הברזל של הכפר נג'ד, וניסע לכיוון סמסם. הנסיעה מנג'ד לסמסם קצרה מאוד: משער הברזל נוסעים לכיוון קיבוץ אור הנר, בערך 800 מטרים. נכנסים לקיבוץ על כביש סלול ליד שכונה חדשה, וממשיכים עם הכביש לאורך גדר הקיבוץ. הגדר מצד שמאל, ולידה פסלים. ממשיכים עד לשער הכניסה לקיבוץ, ועוברים אותו. אחרי 500-400 מטרים פונים שמאלה לדרך עפר, במקום שבו מוצב שלט בצבע חום המפנה שמאלה לכיוון שמורת הטבע "חולות גברעם". ממשיכים עם דרך העפר ישר, ונצמדים אליה גם כאשר היא מתפתלת סביב שדות מעובדים (במקרה של גשם עדיף ללכת ברגל כדי לא להיתקע בבוץ).

سمسم

نعود إلى السيارة التي تركناها أمام البوابة الحديدية لقرية نجد، ونسافر باتجاه سمسم. السفر من نجد إلى سمسم قصير جدا: نسافر من البوابة الحديدية باتجاه كيبوتس أور هنير، حوالي ٨٠٠م. ندخل الكيبوتس على طريق معبد بجانب الحارة الجديدة، نواصل السفر على طول سياج الكيبوتس. سيكون السياج من جهة اليسار وبجانبه تماثيل. نسير إلى أن نصل بوابة الدخول للكيبوتس ونعبرها. بعد ٤٠٠-٥٠٠م نتّجه يسارا إلى طريق ترابية، حيث نجد هنالك لافتة باللون البني توجهنا إلى اليسار باتجاه المحمية الطبيعية «حولوت جفار عام». نواصل السير في الطريق الترابية ولا نتركها حتى عندما تلتف حول حقول مزروعة (في حالة نزول الأمطار من المفضل الذهاب على الأقدام خوفا من الوحل...)

בהגיעכם לצומת T פונים ימינה ומקיפים את השטח המעובד, עד שמגיעים לשער ברזל. לידו יש שלט הסבר על השמורה. ניתן לטפס על השער וכך להתחיל את הסיור בשרידי הכפר סמסם. לחילופין, ההרפתקנים יכולים לפנות בצומת T שמאלה, להקיף את השדה המעובד, ולהגיע לשרידי מבנה ליד גדר תיל. ניתן לעבור דרך גדר התיל כאשר אחד מחזיק לשני את החוטים מופרדים. בשטח פזורים בורות עמוקים או בארות, לכן כדאי להיזהר בזמן הסיור בשטח הכפר.

מקור השם סמסם בא מהמילה שומשום. פליטים מהכפר מספרים כי בתקופת השלטון העות'מני היה הכפר ידוע בגידול השומשום שלו והוא כלל אתר ארכיאולוגי בשם תל אלראס. בפי הצלבנים נודע הכפר כסמסם. צורת הכפר היתה עגולה, עם רחובות ישרים שיצאו ממרכזו, שבו ניצב המסגד.

عند وصولنا إلى مفترق T نتوجّه إلى اليمين ونلتف حول المساحة المزروعة، حتى نصل إلى بوابة حديدية. بجانب البوابة هنالك لافتة تشرح عن المحمية. من الممكن تسلق البوابة وهكذا نبدأ مسارنا في أنقاض قرية سمسم. بالمقابل، يستطيع المغامرون منا التوجه في المفترق يسارا، الالتفاف حول الحقل المزروع، والوصول الى بقايا مبنى بجانب سياج من الأسلاك الشائكة. من الممكن الدخول عبر السياج في حين يقوم كل واحد بفصل الأسلاك الشائكة للآخر. هنالك آبار عميقة منتشرة في المنطقة، ولهذا يجب توخي الحذر عند التجول في القرية.

مصدر الأسم سمسم هو نبتة السمسم. لاجئون من القرية يقولون أن القرية زمن الحكم العثماني كانت معروفة بزراعة السمسم، وكانت تضم موقعا أثريا أسمه تل الراس. الصليبيون عرفوا القرية باسم سمسم. شكل القرية كان دائريا،

צורת הכפר היתה עגולה, עם רחובות ישרים שיצאו ממרכזו, שבו ניצב המסגד.

شكل القرية كان دائريا، مع شوارع مستقيمة انطلقت من المركز، حيث كان المسجد.

חלקם השתמרו בשטח, וניתן לראותם בתצלומי אוויר של האיזור (שאותם אפשר למצוא למשל באתרי אינטרנט המציעים מפה מצולמת של תוואי שטח). ב–48' נמחה הכפר כמעט כליל, וכיום בקושי ניתן לזיהוי. עצי הברוש והשקמה המצויים באתר, שרידי בית הקברות, מבנה שהוקם סביב אחת מבארות הכפר ושרידים של בתים ומסגד, מעידים כי פעם היה פה כפר שוקק חיים.

על הגבעה שאל מול שער הברזל והשלט המעיד על כניסה לשמורת הטבע גברעם, נבנתה השכונה החדשה של הכפר, הרחק ממרכז הכפר הצפוף שהיה ממוקם על הגבעה משמאל, שעליה נותרו שרידי מבנה. שרידים של חלק מבתי השכונה החדשה ניתן לראות אם עוברים את השער וממשיכים לאורך כ–400 מטרים ישר לכיוון ראש הגבעה. ליד גבעה זו ישנם שרידים של באר מים ומשאבה. כאשר משוטטים בשטח הכפר הגדול, המתפרש לאורך ולרוחב השמורה, ניתן להבחין בערימות אבנים נוספות המפוזרות באיזור.

مع شوارع مستقيمة انطلقت من المركز، حيث كان المسجد. قسم منها لا زال موجودا، ومن الممكن أن نراها بصور جوية للمنطقة (والتي من الممكن أن نجدها مثلا في مواقع انترنيت لخرائط مصورة لحدود المنطقة). في ٤٨ تم محو القرية بشكل كامل تقريبا، ومن الصعب التعرف عليها اليوم. أشجار السرو والجميز الموجودة في المنطقة، بقايا المقبرة، المبنى الذي أقيم حول أحد الآبار وبقايا بيوت ومسجد، تشهد على أنه كانت هنا قرية مليئة بالحياة في يوم من الأيام.

على التلة مقابل البوابة الحديدية واللافتة التي تعلن الدخول إلى المحمية الطبيعية جفار عام، بنيت حارة القرية الجديدة، بعيدا عن مركز القرية المكتظ والتي كان موجودا على التلة من اليسار، والتي بقيت عليها آثار مبنى. من الممكن رؤية بقايا قسم من بيوت الحارة الجديدة في حال عبرنا البوابة ومشينا حوالي ٤٠٠م باتجاه التلة. بجانب هذه التلة هنالك بقايا بئر ماء ومضخة. عند التجوال في مساحة القرية الكبيرة، الممتدة على طول وعرض المحمية، من الممكن ملاحظة أكوام الحجارة المنتشرة في المنطقة.

כדי להגיע לבית הקברות של הכפר יש ללכת משער הברזל לכיוון דרום. בדרך עוברים בינות שיחי צבר שביניהם יש פתחים. במקום נותרו שרידי קברים בלבד, ולכן כדי לאתרם צריך לחפש היטב. כאשר יוצאים מבית הקברות נכנסים לשטחו של מרכז הכפר, שבו ניתן למצוא מספר שרידי מבנים, חלקם בתים. בין השאר נתקלים בקיר כמעט שלם, השייך לביתו של אבו דיאב, אחד מפליטי הכפר. כאשר ממשיכים בהליכה דרומה עוברים ליד עץ דקל שהיה ניצב במרכז הכפר. ליד עץ הדקל היה ממוקם ביתם של עת'מאן פדג'אללה ומשפחתו.

للوصول الى مقبرة القرية علينا السير من البوابة الحديدية إلى جهة الجنوب. على الطريق نمرّ بنباتات الصبار التي يوجد بينها فتحات. بقيت في المكان بقايا قبور فقط، ولذلك يجب البحث عنها جيدا لإيجادها. عند الخروج من المقبرة ندخل إلى مركز القرية، التي نجد فيه بعض بقايا المباني، بعضها بيوت. هنالك جدار شبه متكامل بين الأشياء المتبقية، والذي هو جزء من بيت أبو ذياب، أحد لاجئي القرية. عندما نستمر في المشي جنوبا نمرّ أمام شجرة نخيل في مركز القرية. بجانب شجرة النخيل كان بيت عثمان فرج اللّه وعائلته.

על כביש עפר שעבר קרוב לכפר עצר פעמיים ביום אוטובוס לעזה שהגיע מיאפא (יפו).

את מבנה האבן שהוקם על הגבעה סביב המעיין המרכזי של הכפר קל לזהות: הוא נמצא כקילומטר וחצי משמאל לשער הברזל, על קרקע מוגבהת, קרוב לגדר התיל המסמנת את גבולות שמורת הטבע. מרכז הכפר היה קרוב לשרידי המבנה הזה. ג'מאל אסמאעיל מחמד אבו עון, פליט מהכפר שחי היום בירדן במחנה פליטים חטין, מספר כי ליד הבאר היתה חצר ציבורית שבה נהגו צעירי הכפר להיפגש בערבים. סמוך למעיין, מצד שמאל אם עומדים מול פתח המבנה, צומח עץ על ערימת שרידים של קבר. לפי תושבי הכפר מדובר בקברו של נבי־דניאל – הנביא דניאל. לצד העץ יש גבעה של אבנים ואדמה, המסמנת את הריסות המסגד של הכפר סמסם. מסגד הכפר הכיל עד מאה אנשים בו זמנית. בחצר המסגד היה מקאם, מקום קדוש, שהוקדש לנביא דניאל.

من السهل التعرف على المبنى الحجري الذي اقيم على التلة حول النبع المركزي في القرية: يتواجد على بعد ١,٥ كم من البوابة الحديدية، على أرض عالية، بجانب سياج الأسلاك الشائكة والتي تؤشر على حدود المحمية الطبيعية. مركز القرية كان بالقرب من بقايا هذا المبنى. جمال إسماعيل محمد أبو عون، لاجئ من القرية يعيش في مخيم اللاجئين حطين في الأردن، يحدثنا أنه بجانب البئر كانت هنالك ساحة عمومية اعتاد شباب القرية الالتقاء فيها في الأماسي. قريبا من العين، على جهة اليسار، إذا وقفنا أمام باب المبنى، تنمو شجرة على كومة بقايا قبر. بحسب سكان القرية فانه قبر النبي دانيال. بجانب الشجرة هنالك تلة حجارة وتراب، التي تشير إلى حطام مسجد قرية سمسم. مسجد القرية اتسع لمائة شخص. في ساحة المسجد كان هنالك مقام، مكان مقدس، والذي خصص للنبي دانيال.

הכפר שכן באיזור שטוח מוקף גבעות, 15 קילומטרים מצפון־מזרח לעזה. על כביש עפר שעבר קרוב לכפר עצר פעמיים ביום אוטובוס לעזה שהגיע מיאפא (יפו). ג'מאל אבו עון מספר כי לכפר נהגו להגיע צוענים מדי כמה חודשים: הם היו חונים מחוץ לכפר, וכל ערב הופיעו בחצר המרכזית עם שירים, ריקודים, משחקים והופעות מצחיקות. אחר כך היו עוברים ומבקשים כסף. בנוסף, באחת מחנויות המכולת בסמסם היה מכשיר רדיו, הרדיו היחיד בכפר, שבו שמעו שירים ובעיקר חדשות.

הכפר סמסם נחלק לארבע שכונות לפי ארבע חמולות: אלכתרי, עזיז, זיאדה וסאלח. בשנת 1931 חיו בכפר 855 תושבים, שגרו ב־195 בתים שנבנו מלבני בוץ וקש. את רוב הבתים בנו תושבי הכפר בעצמם, כך מספרים הפליטים.

سكنت القرية في سهل تحيطه التلال، ١٥ كم شمالي – شرقي غزة. على شارع ترابي مرّ بالقرب من القرية توقف الباص القادم من يافا إلى غزة مرتين في اليوم. يقول جمال أبو عون أن الغجر اعتادوا القدوم إلى القرية على مدار عدة أشهر: كانوا يتمركزون خارج القرية، وفي كل مساء يقدمون عروض غناء ورقص، ألعاب وعروض ضاحكة في ساحة القرية. بعدها كانوا يطلبون المال. بالإضافة، كان هنالك جهاز راديو في إحدى دكاكين البقالة في سمسم، الراديو الوحيد في القرية، والذي استمعوا منه إلى الأغاني ونشرات الأخبار بالأخص.

كان في قرية سمسم أربع حارات بحسب العائلات الأربع: الختري، عزيز، زيادة وصالح. في سنة ١٩٣١ بلغ عدد سكان القرية ٨٥٥، عاشوا في ١٩٥ بيتا بنيت بحجارة من طين وقش.

على شارع ترابي مرّ بالقرب من القرية توقف الباص القادم من يافا إلى غزة مرتين في اليوم.

סמסם הוא כפר הולדתו של שיח' סלימאן עבד אלקאדר, אחד ממנהיגי המרד של שנת 1936 נגד הבריטים. ב־1945 מנה הכפר 1,360 תושבים, רובם מוסלמים. אדמותיו השתרעו אז על 16,797 דונם, מהם 3,386 דונם שנמכרו ליהודים, ושעליהם הוקם בשנת 1942 קיבוץ גברעם. עיקר פרנסת הכפר באה מחקלאות, שכללה דגנים, ירקות ופירות, כולל הדרים ומגידול בקר וצאן. רוב עצי הפרי היו מרוכזים מדרום־מערב לכפר, לשם הגיעו מי השיטפונות מהוואדיות הסמוכים. מקורות השקיה נוספים היו מי גשמים ושאיבה מבארות עמוקות בעומק 35–40 מטרים. בקצהו הדרומי של הכפר עובר נחל אלשקפאת הנשפך לתוך אל נחל אלחסי (הנקרא כיום נחל השקמה), שזורם מערבה אל הים התיכון. בחורפים, ג'מאל אבו עון ממשיך ומספר, זרמו בוואדי אלחסי מים רבים, שגובהם יכול היה להגיע אפילו עד גובהו של גמל בוגר.

غالبية البيوت بناها السكان أنفسهم، هكذا يخبرنا اللاجئون. سمسم هي القرية التي ولد فيها الشيخ سليمان عبد القادر، من قادة الثورة عام ١٩٣٦ ضد البريطانيين. في الأعوام ١٩٤٥ كان عدد السكان ١٣٦٠ غالبيتها مسلمون. بلغت مساحة أراضي القرية ١٦٧٩٧ دونما، منها ٣٣٨٦ دونما بيعت لليهود، ليقام عليها كيبوتس جفار عام في سنة ١٩٤٢. مصدر معيشة القرية الأساسي كان الزراعة، زراعة الحبوب، الخضار والفاكهة، الحمضيات وتربية البقر والغنم. غالبية أشجار الفاكهة كانت جنوبي–غربي القرية، إليها وصلت مياه الفيضانات من الأودية المجاورة. مصادر أخرى للريّ كانت مياه الأمطار والآبار العميقة بعمق ٣٥–٤٠م. من الجهة الجنوبية للقرية يمرّ وادي الشقفات والذي يصب في وادي الحسي (وادي هشكما اليوم) والذي يجري نحو الغرب، إلى البحر المتوسط. أطلق سكان القرية على الوادي الذي يمرّ بالقرية «وادي الحاسي». في الشتاء، قال جمال أبو عون، جرت مياه كثيرة في الوادي، ووصل علو الماء أحيانا لطول جمل بالغ.

בתקופת חריש או קציר עזרו בני הכפר זה לזה כדי לסיים את העבודות בזמן. פעם בשנה היה מגיע טרקטור לעזור בחריש, אך רוב הזמן עבדו איכרי הכפר עם מחרשות ידניות ובאמצעות איסוף ידני, נשים וגברים יחד. בכפר היו שני שוחטים שמכרו בשר. כל שבוע שחטו גמל או פרה ומכרו את בשרם. לעתים רחוקות שחטו כבשים.

במרכז הכפר, ליד המסגד, היה ניצב בית הספר שנוסד בשנת 1934, ושבאמצע שנות הארבעים של המאה ה–20 למדו בו 150 תלמידים. בבית הספר למדו אז עד כיתה ד', ותלמידים שביקשו להמשיך וללמוד עברו ללמוד בכפר בריר הסמוך. כעבור מספר שנים אפשר היה להמשיך וללמוד בבית הספר עד כיתה ה' אולם בשביל להמשיך ללימודים בתיכון היה צריך לנסוע עד עזה.

في فترة الحصاد أو الحراثة ساعد أبناء القرية بعضهم البعض لإنهاء العمل في الوقت. مرة في السنة كان يصل تراكتور للمساعدة في أعمال الحصاد، ولكن معظم الوقت عمل فلاحو القرية بمساعدة حصادات يدوية ولمّ يدوي، نساءً ورجالا. كان جزاران في القرية يبيعا اللحوم. في كل أسبوع ذبحوا جملا أو بقرة وباعا لحمها. أحيانا قليلة ذبحوا أغناما.

في مركز القرية، قرب المسجد، كانت هنالك مدرسة أقيمت عام ١٩٣٤، وتعلم فيها في أواسط الأربعينيات من القرن الماضي ١٥٠ تلميذا. تعلموا حتى الصف الرابع، ومن أراد متابعة تعليمه انتقل إلى قرية برير المجاورة. بعد سنوات عدة كان من الممكن الاستمرار في التعليم للصف الخامس ولكن للاستمرار في التعليم الثانوي كان على الطلاب الانتقال إلى غزة. تعلم الطلاب العربية، الحساب، القرآن، الجغرافيا،

تعلم الطلاب العربية، الحساب، القرآن، الجغرافيا، تاريخ وانجليزي في المدرسة.

בבית הספר למדו התלמידים ערבית, חשבון, קוראן, גאוגרפיה, היסטוריה ואנגלית.

בבית הספר למדו התלמידים ערבית, חשבון, קוראן, גאוגרפיה, היסטוריה ואנגלית. ג'מאל אבו עון מספר כי בבית הספר למדו בנים בלבד, ולצדם בת אחת – בת המורה. החל מ–1947 שימש בית הספר גם את ילדי הכפר נג'ד. הן מבית הספר והן מהמסגד לא נותר היום אף זכר חומרי: המסגד, בית הספר, מבנה הבאר והחצר שלידה פוצצו על ידי כוחות הפלמ"ח בזמן גירוש הכפר.

פליטי הכפר מספרים כי עד מלחמת 48' היחסים עם השכנים היהודים מקיבוץ גברעם היו טובים: רופא יהודי טיפל בחולים מהכפר, וחלק מתושבי הכפר עבדו כשומרים בקיבוץ. אולם כאשר היו תושבי הכפר נכנסים לרעות בשטח המעובד על ידי הקיבוץ, היו אנשי הקיבוץ מגרשים אותם; כך נורה בטעות אחד מאנשי הכפר. אנשי הקיבוץ לקחו את הפצוע לבית החולים, והביאו למוח'תאר הכפר כבשים כסולחה.

تاريخ وانجليزي في المدرسة. جمال ابو عون يقول ان الذكور فقط تعلموا في المدرسة، وإلى جانبهم فتاة واحدة – ابنة المدرّسة. من بداية عام ١٩٤٧ تعلم في المدرسة أولاد من نجد، أيضا. لم يبق أي اثر لا من المدرسة ولا من المسجد: المسجد، المدرسة، بئر الماء والساحة دمرت بقصف من قوات «البلماح» عند ترحيل القرية.

لاجئو القرية يقولون أنه حتى حرب ١٩٤٨ كانت العلاقات مع اليهود من كيبوتس جفار عام جيدة: طبيب يهودي عالج مرضى القرية وقسم من سكان القرية عمل في الحراسة في الكيبوتس. ولكن حين كان سكان القرية يدخلون إلى الأراضي المزروعة التابعة للكيبوتس كان سكان الكيبوتس يطردونهم، وهكذا أصيب أحد سكان القرية بالنار. سكان الكيبوتس أخذوا المصاب إلى المستشفى، وأحضروا أغناما للمختار من أجل عقد الصُلحة.

באחת מפשיטותיה צפונה, ממש לפני ה־15 במאי 1948, כבשה חטיבת הנגב של הפלמ"ח את סמסם וגירשה את תושביו. לפי בני מוריס, היה זה בעקבות כיבוש כפר בריר הסמוך. האדמות בסביבה מעובדות כיום בידי חקלאים ישראלים, ומרכז הכפר נמצא בשטח שמורת הכורכר גברעם.

في إحدى توغلاتها إلى الشمال، قبل ١٥ أيار ١٩٤٨، احتلت وحدة النقب التابعة لـ«البلماح» سمسم وطردت أهلها. بني موريس يقول ان ذلك حدث على أثر احتلال قرية البرير المجاورة. يقوم اليوم مزارعون إسرائيليون بزراعة الأراضي في المنطقة، ومركز القرية يقع في المحمية الطبيعية جفار عام.

שרידי בית בסמסם וחלק מאדמות הכפר. כיום מעובדות על ידי יישובים בסביבה //
بقايا بيت في سمسم وجزء من أراضي القرية. حاليا يفتلحها سكان البلدات المجاورة

הוג'

هوج

מהכפר הוג' כמעט לא נותרו שרידים, ואלה שנותרו סגורים בשטחים פרטיים ולא ניתן להגיע אליהם ברגל. הסיור בו ייעשה בעיקר באמצעות רכב, שממנו נשקיף על שטחי הכפר.

لم يبق من قرية هوج أي أثر تقريبا، وما بقي موجود في أراض خاصة لا يمكن الوصول إليه سيرا على الأقدام. المسار سيكون بواسطة السيارة، ومنها سنطل على أراضي القرية.

בעת הנסיעה בדרך העפר אפשר גם לראות עצי שקמה ושיחי צבר הגדלים בצדה המזרחי והמערבי של חוות הכבשים, במקום בו היה מרכז הכפר.

أثناء السفر على هذه الطريق الترابية بالإمكان رؤية أشجار الخوخ والصبار التي تنمو من الجهة الشرقية الغربية لمزرعة الأغنام، في المكان الذي تواجد فيه مركز القرية.

כדי להגיע להוג' יש לחזור לכביש המחבר בין קיבוץ אור הנר וכביש 232, אותו כביש שדרכו ירדנו לדרך העפר המובילה לכפר סמסם. כאשר מגיעים לכביש פונים שמאלה, ונוסעים עד צומת T. בצומת פונים ימינה לכביש 232, לכיוון שדרות. ממשיכים עם הכביש עד צומת איבים, בה פונים שמאלה לכביש 334. נוסעים בכביש בערך שני קילומטרים, עד שרואים מצד ימין חוות כבשים, וסביבה דרך עפר. כאשר מקיפים את החווה על דרך העפר, ניתן להבחין מצד שמאל בתוך החווה, במרכז השטח בו רועות הפרות והעזים, בבניין בטון מלבני נוטה לנפול. תפקידו הקודם לא ידוע לי, וכיום הוא משמש מחסן חקלאי. ניתן להבחין גם בשרידי שוקת לצדו של הבניין. אלה הם, כך אני משערת, שרידים של הכפר הוג'.

للوصول لهوج يجب العودة إلى الشارع الموصل بين كيبوتس أور هنير وشارع ٢٣٢، نفس الطريق الذي نزلنا منها إلى الطريق الترابية المؤدية إلى سمسم. عندما نصل الطريق نتوجه إلى اليسار، ونسافر حتى مفترق T. في المفترق نتوجه إلى اليمين شارع ٢٣٢، باتجاه سدروت. نستمر في الشارع حتى مفترق إيفيم، هناك نتجه يسارا لشارع ٣٣٤. نسافر حوالي ٢كم في الشارع، حتى نرى إلى اليمين مزرعة أغنام، وحولها شارع ترابي. حين نلتف حول المزرعة في الطريق الترابية، من الممكن أن نلاحظ من جهة اليسار داخل المزرعة، في مركز المنطقة التي ترعى فيها البقرات والماعز، مبنى مستطيلا من الباطون مائل على وشك السقوط. وظيفته السابقة غير واضحة، واليوم هو مخزن زراعي. من الممكن أن نرى بقايا حوض إلى جانب المبنى، أيضا. هذه، أفترض، هي بقايا قرية هوج.

חוזרים לכביש 334 ופונים בו ימינה, לכיוון קיבוץ דורות. אחרי בערך 900 מטר יורדים מהכביש ימינה לדרך עפר המובילה לתוך השדות. נסיעה בדרך זו מאפשרת תצפית מהגבעות אל אחד הוואדיות שתחמו את מרכז הכפר הוג'. בעת הנסיעה בדרך עפר זו אפשר גם לראות עצי שקמה ושיחי צבר הגדלים בצדה המזרחי והמערבי של חוות הכבשים, במקום בו היה מרכז הכפר. חוות השקמים, החווה שהקים ראש הממשלה לשעבר אריאל שרון, נמצאת בערך 200 מטר מנקודה זו, בצדו השני של הכביש. גם חוות השקמים יושבת על חלקים מהכפר הוג', אך לא ניתן להיכנס אליה ולא הצלחנו לברר אם יש שרידים ממשיים בתחומה.

نعود إلى الشارع ٣٣٤ ونتجه إلى اليمين، باتجاه كيبوتس دوروت. بعد حوالي ٩٠٠م ننزل من الشارع إلى اليمين إلى طريق ترابية تصل إلى الحقول. السفر في هذه الطريق يوصلنا إلى نقطة مراقبة من التلال إلى أحد الوديان التي أحاطت مركز قرية هوج. أثناء السفر على هذه الطريق الترابية بالإمكان رؤية أشجار الخوخ والصبار التي تنمو من الجهة الشرقية الغربية لمزرعة الأغنام، في المكان الذي تواجد فيه مركز القرية. مزرعة هشكميم، المزرعة التي أقامها أرئيل شارون، تبعد حوالي ٢٠٠م من هنا، من الجهة الأخرى للشارع. مزرعة هشكميم، أيضا، موجودة على أقسام من قرية هوج، ولكن لا يمكن الدخول أليها ولم ننجح بالاستفسار إذا ما كانت هنالك آثار في داخلها.

הכפר הוג' השתרע בין שתי גבעות שתחמו אותו ממערב וממזרח, כ-15 קילומטרים ממערב לעיר עזה. מסטפה ביי, מושל עזה ויאפא בין 1818 ל-1820, החליט ליישב את האיזור בתחילת המאה ה-19, והציע אדמה בחינם לכל מי שיחפוץ. הוא אפילו הקים תחנת משטרה לצורך קידום הביטחון ועל מנת לעודד תושבים מעזה לעבור למקום. חוקר התנ"ך האמריקאי אדוארד רובינסון ביקר בהוג' בשנת 1838, ולפי רישומיו חיו בכפר אז בין 200 ל-300 איש במבנים עשויים מבוץ. ב-1931 חיו בכפר 618 תושבים ב-118 בתים, וב-1945 עלה מספר התושבים ל-810, מוסלמים כולם.

امتدت القرية هوج بين تلال حدتها من الغرب ومن الشرق، ١٥كم غربي مدينة غزة. مصطفى باي، حاكم غزة ويافا من ١٨١٨ حتى ١٨٢٠، قرر توطين المنطقة في بداية القرن التاسع عشر، واقترح على كل من أراد، أرضا مجانية. وأقام مركزا للشرطة لضمان الأمن وتشجيع سكان من غزة للانتقال إلى هنا. باحث التوراة الأمريكي ادوارد روبينسون، زار هوج عام ١٨٣٨، وحسب كتاباته عاش في القرية ٢٠٠-٣٠٠ شخص في بنايات من طين. في ١٩٣١ عاش في القرية ٦١٨ مواطنا في ١١٨ بيتا، وفي ١٩٤٥ ازداد عدد السكان إلى ٨١٠، كلهم مسلمون.

في أيلول ١٩٤٨، إبان الهدنة، توجه أبناء القرية إلى دولة إسرائيل بطلب السماح لهم بالعودة. قسم عاد إلى القرية ولكنهم طردوا مرة أخرى إلى غزة.

בקרבת הכפר ניתן למצוא שפע של מי תהום. את המים לשימוש ביתי סיפקו תושבי הוג' לעצמם מבאר בעומק 70 מטרים בתוך הכפר. מבארות נוספים, שנמצאו בוואדיות הסמוכים, שאבו אנשי הוג' מים לצורכי חקלאות. תושבי הכפר גידלו דגנים, ענבים, תאנים, אפרסקים ושקדים. אדמות הכפר השתרעו על 21,988 דונם, מהם נמכרו 4,236 ליהודים לפני 1948. 230 יהודים התגוררו באותה עת באיזור האדמיניסטרטיבי שנקרא הוג', אולם ביישוב נפרד – קיבוץ דורות, שנבנה ב-1941.

חורבות הכפר הקדום הוג'ה נמצאים בקרבת מקום, ליד האתר של חברת מקורות. יישוב זה התקיים מתקופת הברזל ועד התקופה הביזנטית. בתל הוג'ה נותרו שרידים מעטים, כולל בית קברות מוסלמי מהתקופה הערבית הקדומה (מאמצע המאה ה-7 ועד סוף המאה ה-11), שלא הצלחנו לאתרו. יתכן שהשם הוג' הינו גרסה ערבית לשם הקדום אוגה, המוזכר במפת מידבא מהמאה ה-6 לספירה.

على مقربة من القرية من الممكن إيجاد مياه جوفية بوفرة. المياه للاستعمال البيتي وفرها سكان هوج من بئر بعمق ٧٠م داخل القرية. من الآبار الأخرى، الموجودة في الوديان المجاورة، سحب سكان القرية المياه للزراعة. زرع سكان القرية الحبوب، العنب، التين، الدراق واللوز. أراضي القرية امتدت على ٢١٩٨٨ دونما، بيع منها ٤٢٣٦ دونما لليهود قبل ١٩٤٨. ٢٣٠ يهوديا عاش في المنطقة هوج، في بلدة منفردة – كيبوتس دوروت، الذي بني عام ١٩٤١.

آثار القرية القديمة هوج موجودة بالقرب من هنا، بجانب موقع شركة مكوروت. وهي نقطة استيطان كانت قائمة من الفترة الحديدية وحتى الفترة البيزنطية، ومذكور في خريطة ميدبا تحت الاسم «هوجا». في تل هوج بقيت آثار قليلة، بما في ذلك مقبرة إسلامية من الفترة العربية القديمة (منتصف القرن السابع وحتى نهاية القرن الحادي عشر)، والتي لم ننجح بإيجادها. من الممكن أن يكون أسم هوج صيغة أخرى للاسم العربي القديم أوجا، المذكورة في خريطة ميدبا من القرن السادس للميلاد.

לפי בני מוריס, ב-1946 הסתירו תושבי הוג' אנשי "הגנה" שהתחמקו מסריקה בריטית. מוח'תאר הכפר ואחיו נרצחו בדצמבר 1947 בעזה בידי המון שהאשימם בשיתוף פעולה עם היהודים. במהלך פשיטה צפונה ב-31 במאי 1948, הורתה חטיבת הנגב של הצבא הישראלי לתושבי הוג' לעזוב את בתיהם. לפי מוריס גורשו תושבי הכפר מערבה, לכפר דימרה, ובתיהם נבזזו ופוצצו. תושבי קיבוצים באיזור, ניר עם ואחרים, ניסו להיחלץ להגנה על הכפר, ומחו נגד הפגיעה בבתיו, היות והיו ביחסים טובים עם הכפרים מהסביבה. הם פנו לבעלי תפקידים רשמיים בזמן מלחמת 1948 כדי למנוע את הגירוש של הכפרים באיזורם, אולם נאמר להם כי למרות שהחשיבו את הכפר הוג' כ"ידידותי", הדעה השלטת היתה כי אין לסמוך על אמינותו בקווי החזית עם הצבא המצרי.

بحسب بيني موريس، في ١٩٤٦ خبأ سكان هوج رجالا من «الهجانا» الذين هربوا من السلطات البريطانية. مختار القرية وأخوه قتلا عام ١٩٤٧ في غزة بتهمة التعاون مع اليهود. خلال غارة على الشمال في أيار ١٩٤٨، أمرت وحدة النقب للجيش الإسرائيلي سكان هوج بمغادرة بيوتهم. بحسب بيني موريس طرد سكان القرية غربا إلى قرية ضمرا، نُهبت بيوتهم وفجرت. سكان كيبوتسات في المنطقة، نير عام وغيرها، حاولوا مساعدة القرية واعترضوا على تدمير البيوت، حيث انه كانت لديهم علاقات جيدة مع القرى المجاورة. توجهوا إلى أصحاب وظائف رسمية خلال حرب ١٩٤٨ لمنع طرد سكان القرى من المنطقة، ولكن قيل لهم رغم ان قرية هوج اعتبرت قرية ودودة، أن الرأي المسيطر هو أنه لا يمكن الوثوق بهم في مواجهة مع الجيش المصري.

בספטמבר 1948, בעת ההפוגה במלחמה, פנו בני הכפר הגולים לישראל בבקשה להתיר את חזרתם. חלקם חזרו לכפר אולם גורשו שוב לעזה.

בספטמבר 1948, בעת ההפוגה במלחמה, פנו בני הכפר הגולים לישראל בבקשה להתיר את חזרתם. חלקם חזרו לכפר אולם גורשו שוב לעזה. עניינם נידון בקרב כמה אנשי רשויות ישראלים, והשר לענייני מיעוטים בכור שטרית המליץ להתיר את שיבתם – אם כי לא לכפרם אלא לנקודה בעומק השטח הישראלי. בסופו של דבר, עניינם נדחה בידי רשויות הצבא על בסיס של ביטחון או רצון להימנע מתקדים. קיבוץ דורות, אשר נוסד ב-1941 על אדמות שנרכשו מהכפר הוג', השתלט על יתר אדמות הכפר אחרי 1948.

في أيلول ١٩٤٨، إبان الهدنة، توجه أبناء القرية إلى دولة إسرائيل بطلب السماح لهم بالعودة. قسم عاد إلى القرية ولكنهم طردوا مرة أخرى إلى غزة. بحث مسئولون إسرائيليون والوزير لشؤون الأقليات، بخور شطريت، قضيتهم وأوصى بالسماح برجوعهم – ولكن ليس لقريتهم بل إلى منطقة في أعماق المساحة الإسرائيلية. في نهاية الأمر، تم رفض قضيتهم على يد سلطة الجيش بحجة الأمن أو لعدم خلق سابقة. كيبوتس دوروت الذي أقيم عام ١٩٤١ على أراض بيعت من هوج، استولى على بقية الأراضي بعد ١٩٤٨.

 שרידי בריכת מים, ברייר // بقايا بركة ماء، برير

בריר

הכפר האחרון בסיור הוא הכפר הגדול מכולם, בריר. אחרי הביקור בכפר הוג', חוזרים על כביש 334 לכיוון שדרות, ופונים ימינה בצומת איבים לכביש 232. נוסעים על הכביש עד צומת חלץ. מול הפנייה ימינה לחלץ פונים שמאלה לדרך עפר, המובילה לתוך חורשת איקליפטוסים. מה שהיה פעם מרכז הכפר בריר הוא היום חורשה לפיקניקים ומדורות.

برير

القرية الأخيرة في المسار هي القرية الأكبر، برير. بعد زيارة قرية هوج، نعود إلى شارع ٣٣٤ باتجاه سدروت، ونتجه إلى اليمين في مفترق إيفيم وشارع ٢٣٢. نسافر حتى مفترق حيليتس. مقابل المنعطف إلى اليمين إلى حيليتس نتوجه إلى اليسار إلى طريق ترابية، توصّلنا إلى حرش شجر كينا. ما كان مركز القرية برير هو اليوم حرش للنزهات ومواقد النار.

المسارات الترابية التي يستخدمها الزائرون للتجول في الحرش هي المسارات الأصلية لمركز القرية.

שבילי העפר המשמשים היום לצורך שיטוט בחורשה הם השבילים המקוריים של מרכז הכפר.

לא הרבה נשאר מהכפר הגדול ושוקק החיים הזה, שנבנה על אתר ארכיאולוגי (היישוב בורירון מהתקופה הביזנטית). בערך במרכז החורשה יש שרידים של שני מבנים גדולים. השריד הראשון הוא ארבעה עמודים גבוהים, והשני – חלקים ממבנה שלידו באר. בין עצי האיקליפטוס אפשר לראות גלי אבנים רבים, המעידים על ההרס המכוון של בתי הכפר, שפעם מילאו את המקום. שבילי העפר המשמשים היום לצורך שיטוט בחורשה הם השבילים המקוריים של מרכז הכפר. בתמונת לווין אפשר לראות את החיבורים בין השבילים ואת החיבור שלהם למרכז הכפר, שם היו מבני הציבור.

لم يبق الكثير من القرية الكبيرة المليئة بالحياة، والتي أقيمت على موقع أثري (المستوطنة بوريرون من الفترة البيزنطية). في مركز الحرش تقريبا، هنالك بقايا لبنايتين كبيرتين. البقايا الأولى أربع عواميد طويلة، والثانية– بقايا مبنى إلى جواره بئر. بين أشجار الكينا من الممكن أن نرى أكوام حجارة كثيرة، تشهد على التدمير المقصود لبيوت القرية، والتي ملأت المكان في السابق. المسارات الترابية التي يستخدمها الزائرون للتجول في الحرش هي المسارات الأصلية لمركز القرية. في صور الأقمار الصناعية من الممكن أن نرى نقاط الوصل بين المسارات ونقطة وصلهم مع مركز القرية، هناك كانت المباني العمومية.

כאשר ביקר באיזור ב-1938 חוקר התנ"ך אדוארד רובינסון הוא תיאר את בריר ככפר מרכזי ומשגשג. תושבי הכפר התפרנסו בעיקר מחקלאות ומגידול בעלי חיים, הם גידלו דגנים, ירקות ומגוון פירות. בארות, בורות מים ומי תהום שימשו לחקלאות. מים לשימוש ביתי סופקו משלוש בארות בתוך הכפר, ונשאבו בעזרת גמלים ובאמצעות סאקיה, גלגל מים עם כדים – אלמנט מתקדם יחסית לשאר

عندما زار إدوارد روبنسون ،باحث التوراة، المنطقة وصف برير على أنها قرية مركزية ومزدهرة. اعتاش سكان القرية من الزراعة وتربية الحيوانات. زرعوا الحبوب والخضار وأنواعا من الفاكهة. آبار ومياه جوفية استعملت للزراعة. المياه للاستعمالات بيتية زودت من ٣ آبار داخل القرية وسحبت منها المياه بواسطة الجمال والساقيات، عجلة ماء مع جرار – طريقة متطورة نسبيا بالمقارنة مع باقي القرى

في ١٩٤٠ اكتشفت شركة نفط عراقية نفطا، حوالي كيلومتر شمالي برير فازدهر اقتصاد القرية.

בשנת 1940 גילתה חברת נפט עיראקית נפט כקילומטר צפונית לבריר וכלכלת הכפר קיבלה תאוצה.

הכפרים בסביבה. בשנת 1940 גילתה חברת נפט עיראקית נפט כקילומטר צפונית לבריר, וכלכלת הכפר קיבלה תאוצה. ב-1945 חיו בכפר כ-2,740 תושבים, כולם מוסלמים (לעומת 1,156 תושבים שחיו בכפר בשנת 1596). בכפר היו אז למעלה מ-414 בתים, רובם עשויים מלבני בוץ וקש. צורת הכפר היתה של חצי מעגל, ובמרכזו עמדו מסגד, מרפאה, טחנת קמח, בתי הספר וכיכר השוק.

في المنطقة. في ١٩٤٠ اكتشفت شركة نفط عراقية نفط حوالي كيلومتر شمالي برير فازدهر اقتصاد القرية. في ١٩٤٥ عاش في القرية ٢٧٤٠ مواطنا، جميعهم مسلمون (مقارنة مع ١١٥٦ مواطن عاش في القرية عام ١٥٩٦). كان هنالك أكثر من ٤١٤ بيتا في القرية غالبيتها من أحجار وطين وقش. كانت القرية على شكل نصف دائرة، وفي المركز مسجد، عيادة، طاحونة قمح، مدارس وساحة السوق.

שוק שבועי התקיים בכפר מדי יום רביעי, ומשך כפריים מהסביבה ובדווים. שני בתי הספר, אחד לבנים ואחד לבנות, נוסדו בכפר ב–1920. למדו בהם עד כיתה ז', ותלמידי התיכון נסעו ללמוד בעזה. בשנת 1947 למדו בבתי הספר של הכפר 241 תלמידות ותלמידים. שטחו הכולל של הכפר עמד על 46,184 דונם, מהם 618 נרכשו על ידי יהודים.

سوق أسبوعي جرى في كل يوم أربعاء وجذب قرويين وبدوا من المنطقة. مدرستان، واحدة للذكور وأخرى للإناث، أقيمتا في سنة ١٩٢٠. كان التعليم فيها حتى الصف السابع، بينما سافر طلاب الثانوية إلى غزة. في العام ١٩٤٧ تعلّم في مدرستي القرية ٢٤١ تلميذا وتلميذة. مساحة القرية كانت ٤٦١٨٤ دونما، ٦١٨ دونما منها بيعت لليهود.

ב-29 בינואר 1948 תקפו כוחות יהודים-ציונים את הכפר ונהדפו, כך נכתב בעיתון המקומי "פילסטין". ב-14 בפברואר עברה שיירה של יהודים חמושים ליד הכפר, וחילופי אש התפתחו בינה לבין מגני הכפר, שרובם היו תושביו. ב-20 באפריל 1948 הוקם קיבוץ ברור חיל על גבעה סמוכה לכפר. הוא הוקף גדר ומגדל שמירה הוצב בו. תושבי הכפר ניסו למנוע את התיישבותם של אנשי הקיבוץ ביום עלייתם לקרקע.

في كانون الثاني ١٩٤٨ هاجمت قوات يهودية – صهيونية القرية تمّ صدّها، هكذا كتب في الجريدة المحلية «فلسطين». في ١٤ شباط مرت قافلة يهودية مسلحة بجانب القرية ، وحدث تبادل لإطلاق النار بينهم وبين حراس القرية، غالبيتهم من سكان القرية. في ٢٠ نيسان ١٩٤٨ أقيم كيبوتس برور حايل على تلة قريبة من القرية. أحيط بسياج وبرج حراسة. حاول سكان القرية منع استيطان سكان الكيبوتس.

٥٥ شخصا بين رجل وامرأة وشيخ قتلوا قي المكان، وطرد باقي السكان واضطروا للهرب إلى غزة.

שלושה שבועות לאחר מכן, ב-13-12 במאי 1948, תקפו וכבשו את הכפר חטיבת הנגב וחטיבת גבעתי במסגרת "מבצע ברק" של הפלמ"ח. פליטים מהכפר ומכפרי הסביבה מעידים על טבח שעשו חיילי הפלמ"ח באנשי הכפר במסגרת כיבושו. 55 גברים, נשים וזקנים נרצחו במקום, ושאר התושבים גורשו ונאלצו לברוח לעזה. הידיעה על הטבח הגיעה לכפרים בסביבה, וגרמה לבהלה ולפינוי הנשים, הילדים והזקנים. את העדויות אפשר לשמוע ולראות באתר האינטרנט Palestine remembered.

ثلاث أسابيع بعدها، في ١٢–١٣ ايار ١٩٤٨، قامت وحدة النقب ووحدة «جفعاتي» بمهاجمة واحتلال القرية في حملة براك. لاجئون من القرية ومن قرى المنطقة يشهدون على مذبحة قام بها جنود «البلماح» ضد سكان القرية ابان احتلالها. ٥٥ شخصا بين رجل وامرأة وشيخ قتلوا قي المكان، وطرد باقي السكان واضطروا للهرب إلى غزة. الخبر عن المذبحة وصل للقرى المجاورة وأشاع حالة ذعر وهروب النساء والأطفال والشيوخ. من الممكن سماع الشهادات ورؤيتها في موقع Palestine remembered.

כשהסתובבתי בשבילי הכפר ובין העצים, היה קשה לי שלא לחשוב על אותם מתים, שנטבחו במקום ב-1948. הרוח הנושבת בין האיקליפטוסים נשמעת כלחישות אנשים. אולי הם, תושביו הנצחיים של הכפר, מנסים לספר את סיפורם וסיפור המקום לי ולכל המבקרים האחרים הבאים לנפוש בחורשה. גלי האבנים הרבים ותחושת הנפקדות החזקה שאופפת את המקום עוררה בי צמרמורת והרהורים. בכל כפר פלסטיני הרוס בו ביקרתי

حين تجولت في ممرات القرية بين الأشجار، كان من الصعب ألّا أفكر في أولئك الموتى، الذين ذبحوا هنا في ١٩٤٨. الريح التي تهب بين أشجار الكينا كأنها همسات بشر. ربما هم سكان القرية الأبديون، يحاولون سرد قصتهم وقصة المكان لي ولكل الزائرين الآخرين القادمين للتنزه في الحرش. أكوام الحجارة الكثيرة وشعور الغيبة القوي الذي يحيط بالمكان أثارت الرعشة بي والأفكار. في كل قرية فلسطينية زرتها الغياب حاضر ومحسوس– في

55 גברים, נשים וזקנים נרצחו במקום, ושאר התושבים גורשו ונאלצו לברוח לעזה.

מורגשת הנפקדות – אחרי הכול כולם הרוסים, ובכולם לא גרים אנשים יותר. אולם בבריר – אולי בגלל הגודל, אולי בגלל ההיסטוריה האלימה, אולי בגלל השבילים העתיקים שנותרו בשטח גם אחרי ששים שנה, ובעיקר בגלל העובדה שניסו להסתיר את המקום ואת ההיסטוריה שלו באמצעות חורשה נחמדה – בבריר הנפקדות נוכחת בעוצמה רבה.

نهاية الأمر جميعها مهدومة وجميعها لا يسكنها أحد بعد الآن. ولكن في برير – ربما بسبب الكبر، ربما بسبب التاريخ العنيف، ربما بسبب المسارات القديمة التي بقيت بعد ٦٠ عاما، وبالأساس لانهم حاولوا إخفاء المكان وتاريخه بواسطة حرش جميل – في برير، الغياب حاضر بقوة هائلة.

הסיור בבריר עורר בי מחשבות על הדרך שבה הוקמה מדינת ישראל, על חלקה של הציונות בחיים שלי, על ההיסטוריה ועל ההווה באיזור הזה, שבו אני מרגישה כל כך בבית. בריר עוררה בי מחשבות על האופן שבו העבר משפיע על העתיד, וגם תקווה: אולי אפשר לחיות פה אחרת?

المسار في برير ولّد بي أفكارا حول الطريقة التي تم بها إقامة دولة إسرائيل، حول وظيفة الصهيونية في حياتي، حول التاريخ والحاضر في هذه المنطقة، والتي أشعر فيها أنني في البيت. برير ولّدت بي أفكارا حول كيفية تأثير الماضي على المستقبل، وكذلك آمل: ربما بالإمكان العيش هنا بشكل مختلف.

// מקורות //

// المصادر //

זוכרות את סמסם, חוברת בהוצאת עמותת זוכרות.

ذاكرات سمسم: كراسة من إصدار جمعية «زوخروت».

Khalidi Walid (ed.) (1992), **All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948**, Institute of Palestine Studies: Washington D.C.

www.palestineremembered.com | www.zochrot.org

חורבות בית בסמסם, מבט לכיוון מרכז הכפר // أتقاض بيت في سمسم، منظر باتجاه مركز القرية

עץ רימון, שרידי בוסתן, נג'ד// عين ريمون، بقايا بستان، نجد